

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 8 (Ağustos/August 2022), s. 856-863.
Geliş Tarihi-Received: 20.07.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 01.08.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1146202

Kul Mesûd ile Molla Muhammed Timur'un *Kelile ve Dimne*'lerinin Hayvan Adları Bakımından Karşılaştırılması

The Comparison of Kul Mesud and Molla Muhammed Timur's Kelile and Dimne's from the Perspective of Animal Names

Feyzi ÇİMEN*

Öz

Bu makalede Kul Mesûd ile Molla Muhammed Timur'un *Kelile ve Dimne* tercümeleleri hayvan adları bakımından karşılaştırılmıştır. Kul Mesûd'un *Kelile ve Dimne* tercümesi kaynak olarak Nizâmüddîn Ebü'l-Me'âlî Nasrullâh b. Muhammed b. Abdülhamîd tarafından kaleme alınan Farsça esere dayanırken Molla Muhammed Timur'un tercümesi Hüseyin Vâ'iz Kâşifî'nin (ö. 1504) *Envâr-ı Süheyli* adlı Farsça eserine dayanmaktadır. Her iki metin İbnü'l-Mukaffa'nın Arapça eserinden yapılmış Farsça *Kelile ve Dimne* tercümeleridir. Farsça kaynak bir eserden tercüme edilmiş olmalarına rağmen iki eser arasında hayvan adları bakımından dikkat çekici farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar hayvanların temsil ettikleri karakter ve semboller bakımından değil daha çok hayvan adları için kullanılan kelime ve kavramlar açısındandır. Her iki eserde 73 farklı hayvan türü yer almaktadır. Bu hayvanlardan 69 tanesi Molla Muhammed Timur'un eserinde bulunur. Molla Muhammed Timur, 69 hayvan için 116 farklı isim kullanmıştır. Buna karşılık Kul Mesûd'da 73 hayvan türünden 63 tanesi bulunmaktadır. Kul Mesûd'un eserinde her hayvan için tek isim kullandığı görülür. Hayvan adları Türkçenin çekirdek kelime kadrosunda yer almasına rağmen özellikle Molla Muhammed Timur'un eserinde yoğun bir şekilde Arapça ve Farsça hayvan adlarının kullanıldığı görülür.

Anahtar Kelimeler. Kul Mesûd, Molla Muhammed Timur, *Kelile ve Dimne*, Hayvan Adları.

Abstract

This article compares the Turkic translations of *Kalilah and Dimnah* by Kul Mas'ud and Molla Muhammad Timur with regard to animal names used in them. The translation of Kul Mesud's *Kalilah and Dimnah* was based on the Persian work of Nizâmüddîn Ebü'l-Me'âlî Nasrullâh b. Muhammed b. Abdülhamîd and the translation of Molla Muhammed Timur was based on the Persian work of Hüseyin Vaiz Kâşifi (date of death 1504) named *Envâr-i Süheyli*. Both texts are Persian translations of İbnü'l Mukaffa's Arabic work. Even though they were translated from a Persian source, there exist significant differences between the two works regarding to the animal names. The differences are not due to the characters and symbols that the animals represent but due to the words and concepts used for the animal names. In both texts there are 73 different animal species. 69 of them exist in Molla Muhammed Timur's work. Molla Muhammed Timur used 116 different names for 69 animals. On the other hand Kul Mesud's work contains 63 animals out of 73 animal species. It is seen that Kul Mesud used a single name

* Dr. Öğr. Üyesi, İstinye Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, e-posta: fcimen@istinye.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3734-7257.

for each animal. Even though the animal names are basic Turkish, especially Molla Muhammed Timur used intensive Arabic and Persian names in his work.

Keywords: Kul Mesud, Molla Muhammed Timur, *Kalilah and Dimnah*, Animal Names.

Giriş

Dünyada var olan evrensel sistem insan ve hayvan yazgısını müşterek kılmıştır. İnsanlardan ayrı düşünilemeyen hayvanlar geçmişten günümüze besin, binek, silah, kıyâfet, arkadaş, totem sanat objesi vb. görünümde insan hayatının bir parçası olarak varolagelmıştır. Hemen hemen bütün toplulukların, tarih sayfasının bir yerinde yolu hayvanlarla kesişmektedir. İnsanların hayvanlarla kurduğu münasebet genelde toplumsal iken bazen bireysel olarak arkadaşlığa evrildiği durumlar olmuştur. Bundan dolayı her toplumda saygı duyulan ve kendi toplumsal varlığının özdeşleştirildiği bir totem hayvan vardır. Türklerin bozkurtunu, Rusların ayısını, Hintlilerin ineğini, İspanyolların boğasını bu bağlamda düşünmek gerekir. Hayvanların özellikle Türkler gibi göçebe toplulukların hayatında özel bir yeri vardır. Önceleri hayvanların avcıları olan Türkler sonradan onların bekçileri, çobanları olmuşlardır. Hayvanı bir besin kaynağı olarak gören avcının ve çobanın kaderi hayvanın kaderine bağlı görülmüştür (Roux, 2005, s. 13-22).

İnsanın hayvanla kurduğu münasebet çoğu zaman insan merkezlidir ve insanın hayvana atfettiği manaya göre şekil alır. Buna göre hayvan bazen kutsal bir varlığa, bazen sinsi bir düşmana, bazen de saygı duyulan ama mutlaka alt edilmesi gereken bir besine dönüşebilir. Kendini ilahi gücün yer yüzündeki temsilcisi olarak gören insan kendi içinde olduğu gibi hayvanlar arasında da bir hiyerarşi kurmuştur. Buna göre hayvanlar yüce, güçlü, asil, kurnaz, pest, alçak, pis, iğrec, sinsi, korkak, kalles vb. olarak tavsif edilmiştir. Bu isimlendirmeler kültür ve inançtan ziyade hayvanın sahip olduğu yaratılışla ilgili sıfatlardır. İnanç ve kültüre göre de hayvanların mahiyeti, isimlendirilmesi değişebilmektedir. Söz gelimi bir toplumda pis, iğrenç olarak nitelenen hayvan başka bir toplumda kutsal, yüce kabul edilebilmektedir. İnsanların hayvanlara yüklediği anlamları ve hayvanlardan beklentilerini anlamak adına Jean-Paul Roux şu tespitleri çok manidardır: “İnsanlar hayvanlardan yiyecek, giysi, silah ve barınaklarını sağlamak ve ‘kutsal bir yakınlık’ kurmakla yetinmeyerek geleceği söylemelerini, zamanı düzenleyecek araçlar vermelerini, yakalandıkları hastalıkları iyileştirecek, belaları uzaklaştıracak çareler sunmalarını, tanrılarla uzlaşmalarını sağlamalarını, ölüleri mutlu etmelerini istemişlerdir. Bu sadık hizmetlerin yer yüzündeki yaşamla sınırlı kalmamasını istemişlerdir. Öte dünyaya yanlarında götürmek istediklerini, hayvanlarının bu dünyada olduğu gibi oradaki yollarda da onlara rehberlik edeceğini hayal etmişlerdir. Hayvanların yeteneklerini edinmek, hiç olmazsa taklit etmek istemişlerdir. Hayvanla özdeşleşerek yüzebilmiş ve uçabilmişlerdir veya daha genel anlamda insanlara kapalı ama hayvanlara ardına kadar açık olan ilahî evrenin kapısından bunlar sayesinde geçebilmişlerdir.” (Roux, 2005, s. 405).

Gerçek hayata koşut olarak insanların kendi duygu ve düşüncelerini etkili bir şekilde ifade etmek veya ileri sürdükleri düşüncelerinden dolayı bir müeyyideye maruz kalmamak için sanatta da hayvanları vasıta olarak kullandığı görülür. Bu durumda hayvanlar artık hayvan olmaktan çıkar ve insanların kendilerine yükledikleri bir duyguyu, bir karakteri, bir simge veya sembolü temsil eden bir varlığa dönüşürler. Fabl edebiyatı böyle bir dünya görüşünün dışı vurumudur. Dünya fabl edebiyatının ilk ve en güzel örneği, insan-hayvan ilişkisinin gerçek hayatta olduğu gibi iç içe girmiş mükemmel bir biçimde ifadesini bulduğu eser şüphesiz *Kelile ve Dimne'*dir. *Kelile ve Dimne'* nin ilk telifi Sanskritçe'dir. Vişnu Mezhebi'ndeki bir Brahman tarafından Miladi 300 yılına yakın Doğu Keşmir'de Budist bir metin olarak kaleme alınmıştır. Eserin ilk adı *Pançatantra'*dır Kelile ve Dimne isimlendirmesi eserde yer alan *Karata ve Damanaka* adlı iki çakala dayanır. Bu iki çakalın ismi Pehleviceye *Kelileg ve Demneg* diye tercüme edilmiş ve daha sonraki eserlerde

bu isim yaygınlaşmıştır. *Kelile ve Dimne*, Beydapâ (Beydaba, Bîdpây şeklinde de okunur) adlı bir derviş ile Debşelim adında bir hükümdar arasındaki konuşma biçimindedir. *Kelile ve Dimne* yazıldığı günden günümüze birçok dünya diline çevrilmiş; üzerinde birçok akademik ve popüler yayın yapılmıştır. “Dilden dile tercüme edildikçe değişen, gelişen, zenginleşen, büyüyen *Kelile ve Dimne* günümüzde birçok dünya dilinde zevkle okunan bir eserdir. Tercüme yollarıyla eser biçimle beraber tabiri caizse din de değiştirmiş; yeni kültür ve din muhitlerine adapte olmuştur. Bu yönüyle *Kelile ve Dimne* her dinden ve kültürden insanların benimsediği bir metin hüviyeti kazanmıştır. Evrensel öğretisinden dolayı her kültür ve din mensubu *Kelile ve Dimne*'nin hikmetinden pay almış ve eserde kendine hitap eden bir yön bulmuştur.” (Çimen, 2022, s. 19-20).

Adil, akıllı, güçlü, tedbirli, ileri görüşlü olma yollarını, hikmetli hikâyelerle sunan *Kelile ve Dimne* kitabı, ihtiva ettiği söz varlığı özellikle de hayvan adları bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Kelile ve Dimne'nin Doğu/Çağatay Türkçesine yapılan ilk tercümesi 13. yüzyılda yapılmışken; Batı/Osmanlı Türkçesine ise 14. yüzyılda Kul Mesûd tarafından yapılmıştır (Toska, 1991, s. 355-380). Doğu/Çağatay Türkçesine yapılan ilk tercüme günümüze ulaşmadığı için bu çalışmamızda biz de Kul Mesûd ile Molla Muhammed Timur'un *Kelile ve Dimne* tercümelerini hayvan adları bakımından karşılaştıracamız. Karşılaştırma için bu iki eseri seçmemizin üç nedeni vardır. Birincisi bahsi geçen her iki eser Farsçadan tercüme edilmiştir. İkincisi Kul Mesûd tercümesi Batı/Osmanlı Türkçesine yapılan ilk *Kelile ve Dimne* tercümesi iken, Molla Muhammed Timur tercümesi ise Doğu/Çağatay Türkçesi *Kelile ve Dimne* tercüme arasında nüshaları en yaygın olan eserdir. Üçüncü sebep her iki eserin doktora tezi düzeyinde incelenmiş olmasıdır. Karşılaştırmaya geçmeden önce Kul Mesûd ve Molla Muhammed Timur ile eserleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Mesûd b. Ahmed (Kul Mesûd) (ö. 1354'ten sonra) ile *Kelile ve Dimne* Tercümesi

Kelile ve Dimne'nin Anadolu sahasına, Oğuz lehçesinde yapılan ilk çevirisi Mesûd b. Ahmed'e (ö. 1354'ten sonra) aittir (Albayrak, 2002, s. 352-353). Mesûd bu eserini Aydınogulları beylerinden Mehmet Bey'in ikinci oğlu Umur Bey'e (ö. 1348) takdim etmiştir. Eserin adı *Tercüme-i Kelile ve Dimne*'dir. Eser üzerine Zehra Toska doktora tezi hazırlamıştır (Toska, 1989.) Mesûd b. Ahmed'in bundan başka bir tercümesi daha vardır. Gotha yazmaları arasında 189 numarada bulunan bu eseri, Milan Adamović yazarı belli olamayan bir eser kaydıyla neşretmiştir (Adamović, 1994). Bu eser üzerine bir tanıtma yazısı yazan Semih Tezcan eserin Mesûd b. Ahmed'e ait olduğuna dair güçlü deliller sunmuştur (Tezcan, 1995, s. 65-84; Tezcan, 1996, s. 81-121; Tezcan, 1999, s. 5-15).

Molla Muhammed Timur ile *Kelile ve Dimne* Tercümesi

Eserin adı *Âsâru'l-İmâmiyye*'dir. *Âsâru'l-İmâmiyye*, Molla Muhammed Timur tarafından 1131/1718-19 tarihinde Kaşgâr'da Kâşifi'nin *Envâr-ı Süheylî* metnine dayanarak Farsçadan Doğu/Çağatay Türkçesine yapılmış *Kelile ve Dimne* çevirisidir. Mütercim Molla Muhammed Timur hakkında net bir bilgi yoktur. 17. yüzyılın son çeyreğinde doğmuş ve 18. yüzyılın başlarında Kaşgâr'da yaşamıştır (Çimen, 2015a, s. 241). *Âsâru'l-İmâmiyye*'nin biri Hollanda'da, beşi Özbekistan'da olmak üzere altı nüshası vardır. Eser esasen nesir olup zaman zaman nazım parçaları eklenmiştir. 324 varak hacme sahiptir (Çimen, 2022, s. 25).

Kul Mesûd ile Molla Muhammed Timur'un *Kelile ve Dimne*'lerinin Şekil ve İçerik Açısından Karşılaştırılması

Kelile ve Dimne ilk kez Sanskritçeden Pers kralı Hüsrev I. Anuşirvan (531-597) zamanında Tabîp Burzuye tarafından başka Sanskritçe kaynaklarla beslenerek 560 yılında Pehlevicede tercüme edilmiştir. Bu çeviri günümüze ulaşmamıştır. Eserin Pehleviceden

sonra ikinci çevrildiği dil Süryanicedir. Bûd adlı Hristiyan bir rahip tarafından yapılan bu tercüme 570'li yıllara tekabül etmektedir ve günümüze ulaşmıştır.

Günümüzdeki birçok *Kelile ve Dimne* çevirilerine kaynaklık eden eser Pehleviceden İbnü'l-Mukaffa tarafından 750 yılında tercüme edilen Arapça eserdir. İbnü'l-Mukaffa'nın eserinden Farsçaya yapılan iki tercüme de günümüz *Kelile ve Dimne* tercümlerine kaynaklık etmesi bakımından önemlidir. Bunlardan ilki Nizâmüddîn Ebü'l-Me'âlî Nasrullâh b. Muhammed b. Abdülhamîd tarafından yapıp Gazne hükümdarı Behrâm Şâh'a (ö. 1151) sunulan tercüme; diğeri ise Hüseyin Vâ'iz Kâşifî'nin (ö. 1504) Hüseyin Baykara'nın veziri Ahmed Süheylî'ye takdim ettiği *Envâr-ı Süheylî* adlı eserdir (Çimen, 2022, s. 20).

Kul Mesûd'un *Kelile ve Dimne* tercümesi kaynak olarak Nizâmüddîn Ebü'l-Me'âlî Nasrullâh b. Muhammed b. Abdülhamîd tarafından kaleme alınan Farsça esere dayanırken, Molla Muhammed Timur'un tercümesi Hüseyin Vâ'iz Kâşifî'nin (ö. 1504) *Envâr-ı Süheylî* adlı Farsça eserine dayanmaktadır. Sonuç olarak her iki metin de İbnü'l-Mukaffa'nın Arapça eserinden yapılmış Farsça tercümelelerdir. Buna rağmen Kul Mesûd'un çevirisi ile Molla Muhammed Timur çevirisi arasında bap başlıkları, hikâye sayıları, söz varlığı unsuru olan isimler, atasözleri, deyimler, yer adları, kişi adları, hayvan adları vb. bakımdan büyük farklılıklar vardır. Kul Mesûd çevirisinde 16 bap altında anlatılan (1. bapta 2, 2. bapta 3, 3. bapta 19, 4. bapta 3, 5. bapta 4, 6. bapta 10, 7. bapta 2, 8. bapta 2, 9. bapta 1, 10. bapta 2, 11. bapta 1, 12. bapta 1, 13. bapta 2, 14. bapta 2, 15. bapta 1, 16. bapta 3) çerçeve hikâyeler ve alt anlatılar olmak üzere toplam 58 hikâye yer alırken (Toska, 1989, s. 322-328) Molla Muhammed Timur'un *Âsârü'l-İmâmiyye*'sinde 14 bap altında anlatılan (1. bapta 28, 2. bapta 10, 3. bapta 6, 4. bapta 13, 5. bapta 3, 6. bapta 3, 7. bapta 2, 8. bapta 8, 9. bapta 5, 10. bapta 33, 11. bapta 5, 12. bapta 3, 13. bapta 2, 14. bapta 3) çerçeve hikâyeler ve alt anlatılar dahil toplam 94 hikâye yer almaktadır (Çimen, 2022, s. 20).

İki eser arasında şekil ve hacim bakımından küçümsenmeyecek bu farklılık muhteva ve olay akışı bakımından değil olayların ele alınış ve ifade edilmiş biçimiyle ilgilidir.

Hayvan Adlarının Karakter ve Semboller Açısından Karşılaştırılması

Kul Mesûd ile Molla Muhammed Timur'un *Kelile ve Dimne*'leri, hayvanların temsil ettikleri karakter ve semboller açısından karşılaştırıldığında her iki eser arasında tam bir uyum görülür. Hayvan adları birbirinden farklı olsa da iki eserde temsil ettikleri karakter ve ruh hâlleri aynıdır. Söz gelimi Kul Mesûd'un eserindeki arslan, Molla Muhammed Timur'un eserinde karşımıza şir, esed, abbas isimleriyle çıkar. Buna rağmen arslanın mahiyeti değişmez sadece ismi farklıdır. *Kelile ve Dimne* anlatım tekniği açısından hayvanların konuşturulmasına dayandığı için fabl türüne girmektedir. Hikâye kahramanı olarak insanlar ve hayvanlar iç içedir. Hayvanlar konuşturulurken tabii özelliklerine ve insanlar tarafından kendilerine yüklenen karakter özelliklerine göre sembolize edilir. Temsil edilen karakterler genelde insan merkezli ve yönetim hiyerarşisine uygun olarak birinci derecede yöneticiler ve yardımcıları yani padişahlar, vezirler ve diğer saray görevlileridir. Bu makamları temsil eden karakterler her türlü bilinç düzeyine uygun olarak güçlüler, zayıflar, akıllılar, aptallar, kurnazlar, saflar, kanaatkarlar, benciller ve fedakarlardır. Sembolik olan bu hayvanların insanlar gibi konuşmak dışında olağanüstü güçleri bulunmamaktadır. Hayvanların temsil ettikleri karakterler hayatın akışı içindeki konumlarına uygundur. Bazı hayvanlar tek başına yaşarken bazı hayvanlar sürü halinde yaşamaktadırlar. İster havada ister suda isterse karada yaşasın tüm hayvanların lideri arslandır. Arslan karakter olarak kudretli, acımasız, adil ve aynı zamanda korkusunu içinde yaşayan soğukkanlı bir katildir. Adaletin tesisi için gerektiğinde en yakın arkadaşını bile öldürebilmektedir. Arslandan sonra ikinci derecede yöneticiler olarak kaplanlar, çakallar, öküzler gelmektedir. Bu hayvanların temsil ettikleri sembol ve karakterler günümüz Türk kültüründe olduğundan farklı değildir ve iki eserde de benzer şekildedir.

Çakallar hasis, kurnaz, aç gözlü; öküzler güçlü, iyi niyetli, saf; maymunlar kurnaz; ayılar istilacı; filler çabuk inanan; tavşanlar akıllı, kurnaz; tilkiler zekâsının kurbanı; akrepler doğal kötülüğün cisimleşmiş biçimi; arılar teşkilatçı, hırsız; balıklar saf, korkak; eşekler aldatılmaya müsait; kargalar gizemli, karanlık; baykuşlar tedbirli; yılanlar güvenilmez; yengeçler ihtiyatlı; geyikler masum, korkak, kediler riyakar; fareler hırsız; kurbağalar gösterişe düşkün vb. olarak sembolize edilmişlerdir.

Hayvan Adlarının Biçim Açısından Karşılaştırılması

Kul Mesûd ile Molla Muhammed Timur'un *Kelile ve Dimne* tercümelerinin hayvan isimleri bakımından karşılaştırılması dikkat çekici sonuçlar ihtiva eder. İki eserde birbirinden farklı 73 hayvan türü yer almaktadır. Bu 73 hayvandan 69 tanesi Molla Muhammed Timur'da bulunurken Kul Mesûd'da yer alan 4 hayvan adı bulunmamaktadır. Buna karşılık Kul Mesûd'da 73 hayvan türünden 63 tanesi bulunmaktadır Molla Muhammed Timur'da zikredilen 6 hayvan adı bulunmamaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus ise Molla Muhammed Timur'un *Kelile ve Dimne*'sinde 69 hayvan türü için 116 farklı isim kullanılmıştır. Yani bir hayvan adı ifade edilirken sinonimlerle birbirinden farklı kavramlara yer verilmiştir. Misal olarak at için "at, esb, rahş, tekâver, semend, tevsen" gibi 6 farklı isim kullanılmışken baykuş için "baykuş, cuğd, bûm, sarığ kuş" gibi 4 isim kullanılmıştır. Bu durum Molla Muhammed Timur'un kişisel söz varlığının ve Doğu/Çağatay Türkçesinin zenginliğini ortaya koyması bakımından önemli bir göstergedir. Hayvan adları bir dilin çekirdek kelime kadrosunda yer almasına rağmen birçok hayvan adının Arapça ve Farsça kökenli olduğu dikkat çeker. Özellikle Molla Muhammed Timur'un eserinde Farsça hayvan adları baskın derecede belirgindir. Bunun sebebi olarak kaynak metnin Farsça olmasından ziyade Molla Muhammed Timur'un eserini Kaşgâr'da kaleme alması düşünülebilir. Çünkü her iki eser de Farsça metinden çevrilmiştir. Buradan, bahsi geçen hayvanların bu coğrafyada belirtilen isimlerle anıldığı anlaşılıyor. Bazı hayvan adları her iki eserde müşterektir. Buna rağmen birçok hayvan adının farklı olduğu görülür. Her iki eserde yer alan hayvan adlarının birbirine kıyası aşağıdaki tablodaki gibidir:

Numara	Günümüz Türkçesi	Kul Mesûd'da ¹	Molla Muhammed Timur'da ²
1.	Akrep	Akrep	Çayan
2.	Arı	Arı	Harı, Asel harısı "Bal arısı", Yasûb "Kraliçe arı", Zenbûr "Eşek arısı"
3.	Arslan	Arslan	Abbas, Esed, Şîr
4.	At	At	At, Esb, Rahş, Tekâver, Semend, Tevsen
5.	Ateşböceği	Yıldız kurdu	Ruşen-gamış
6.	Atmaca	Deklüğeç	Laçın
7.	Balık	Balık	Balık, Mâhî,
8.	Balıkçıl	Balıkçır	Balıkçı, Bûtîmâr, Karauna,
9.	Baykuş	Ügü	Baykuş, Cuğd, Bûm, Sarığ kuş
10.	Bir tür deniz kuşu	Taytuy	Tîtûy
11.	Bukalemun	-	Bûkalemûn
12.	Bülbül	Bülbül	Andelîb, Bülbül
13.	Civciv	-	Cûce

¹Kul Mesud çevirisinde yer alan hayvan adları Toska Zehra, *Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi (2 cilt)*, [Doktora Tezi], İstanbul, Üniversitesi, İstanbul, 1989, s. 316-321'den alınmıştır.

²Molla Muhammed Timur'da geçen hayvan adları "Molla Muhammed Timur Âsârü'l-İmâmiyye Çağatayca Kelile ve Dimne Tercümesi İnceleme, Metin, Dizin-Sözlük, DBY Yayınları, İstanbul, 2022" isimli eserden derlenmiştir.

14.	Çakal	Şagal	Çuburı
15.	Çekirge	Çekürge	Melah
16.	Deve	Deve	Tive, Şütür
17.	Doğan	Togan	Bâz, Şahbâz, Karçığay
18.	Domuz	Domuz	Tonguz
19.	Ejderha	-	Ejdehâ
20.	Eşek	Eşek	Êşek, Har, Merkeb
21.	Fil	Pil	Pil, Fil
22.	Gelincik	Göjen	Molun
23.	Geyik	Geyik	Keyik, Âhu, Ceren,
24.	Güvercin	Gügercin	Kebüter, Mutavvaka “Boynu halkalı erkek güvercin”
25.	Hüdhüd	Hüdhüd	Hüdhüd
26.	İnek	İnek	İnek, Kala
27.	İpekböceği	Ebreşimkurdu	-
28.	Kaplan	Kaplan	Peleng
29.	Kaplumbağa	Subağası	Fakaçanak
30.	Karakulak	-	Karakulak
31.	Karga	Zag	Karga, Kuzgun
32.	Karınca	Karınca	Çumalı, Mûr
33.	Kartal	-	Bürgüt
34.	Katır	-	Haçır, Kaçır
35.	Kaz	Kaz	Çaz, Kaz
36.	Kedi	Çetük	Gürbe, Möşük
37.	Keklik	Keklik	Keklik, Çil, Dürrâc, Kebk
38.	Kelebek	Kelebek	Pervâne, Fervâne
39.	Koyun	Koyun	Koy
40.	Köpek	İt	İt, Seg,
41.	Kunduz	-	Veber
42.	Kurbağa	Kurbağa	Faka
43.	Kurt	Kurt	Böri
44.	Kurtçuk	Kurtçuk	Kurt
45.	Kuş	Kuş	Kuş, Murğ, Tayr
46.	Küçük sinek	Üyez	Çibin
47.	Leopar	Bebr	Pars
48.	Maymun	Büzîne	Meymûn
49.	Öküz	Öküz	Höküz, Sevr, Gâvmîş, Uy
50.	Ördek	Ördek	Kurday, Ördek
51.	Örümcek	Örümcek	Örmeçük
52.	Papağan	Tûtî	Tûtî
53.	Saksağan	Saksığan	-
54.	Semender	-	Semender
55.	Serçe	Serçe	Kuçkaç
56.	Sıçan	Sıçan	Sıçkan
57.	Sırtlan	Sırtlan	-
58.	Simurg	Simurg	Ankâ, Simurg
59.	Sinek	Sinek	Meges
60.	Sivrisinek	-	Peşe
61.	Sülün	Tezer	Kırğavul
62.	Şahin	Şahin	Şunkar
63.	Tarla kuşu	Çekük	-
64.	Tavşan	Tavşan	Tavuşkan
65.	Tavus	Tâvus	Tâvus
66.	Tay	-	Tay

67.	Tilki	Dilkü	Tülki
68.	Timsah	Neheng	Neheng
69.	Turna	Turna	Turna, Ukar
70.	Yabani at	Kulan	Ilkı
71.	Yarasa	Yarasa	Şeb-perek
72.	Yengeç	Yengeç	Harçeng, Seretân
73.	Yılan	Yılan	Yılan, Mâr

Tabloda yer alan hayvan adlarından başka hayvanlarla ilgili ner “erkek”, mâde “dişi” beyza “yumurta”, beçe “yavru”, enük “yavru” (Kul Mesûd’da), bala “yavru” bahâyim “dört ayaklı hayvanlar”, cânver “hayvanlar” çâr-pây “dört ayaklı hayvanlar” hayvanât “hayvanlar” sibâ “yırtıcı hayvanlar”, vuhûş “hayvanlar”, gibi kavramların sıklıkla kullanıldığı görülür.

Sonuç

Kul Mesûd’un *Kelile ve Dimne* tercümesi kaynak olarak Nizâmüddîn Ebü’l-Me’âlî Nasrullâh b. Muhammed b. Abdülhamîd tarafından kaleme alınan Farsça esere dayanırken Molla Muhammed Timur’un tercümesi Hüseyin Vâ’iz Kâşifî’nin (ö. 1504) *Envâr-ı Süheylî* adlı Farsça eserine dayanmaktadır. Sonuç olarak her iki metin de İbnü’l-Mukaffa’nın Arapça eserinden yapılmış Farsça tercümelerdir. Kul Mesûd ile Molla Muhammed Timur’un *Kelile ve Dimleri* Farsça kaynak bir eserden tercüme edilmiş olmalarına rağmen iki eser arasında hayvan adları bakımından dikkat çekici farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar hayvanların temsil ettikleri karakter ve semboller bakımından değil daha çok hayvan adları için kullanılan kelime ve kavramlar açısındandır. Her iki eserde 73 farklı hayvan türü yer almaktadır. Bu hayvanlardan 69 tanesi Molla Muhammed Timur’da bulunur. Molla Muhammed Timur, 69 hayvan için 116 farklı isim kullanmıştır. Buna karşılık Kul Mesûd’da 73 hayvan türünden 63 tanesi bulunmaktadır. Kul Mesûd’un eserinde her hayvan için tek isim kullandığı görülür. Tüm bunları birleştirdiğimizde Molla Muhammed Timur, hayvan adları bakımından Kul Mesûd’dan söz varlığı zenginliği bakımından daha fazla içerik sunmuştur diyebiliriz. Dikkat çeken bir diğer husus hayvan adları Türkçenin çekirdek kelime kadrosunda yer almasına rağmen yoğun bir şekilde Arapça ve Farsça hayvan adlarının kullanılmasıdır. Bunun sebebi olarak Molla Muhammed Timur’un eserini Kaşgâr’da kaleme almasından kaynaklı coğrafi tesirin esere yansıma ihtimali akla gelmektedir. Çünkü her iki eser de Farsça metinden çevrilmiştir. Zikredilen hayvanların Kaşgâr’da belirtilen isimlerle bilindiği çıkarılabilir.

Yukarıda listesi verilen hayvan adlarının bazılarının sözlüklerde (fakaçanak gibi) yer almadığı görülür (Çimen, 2015b, s. 73-80). Bu vesileyle toplu hâlde sunulan bu hayvan adlarının sözlük ve diğer kültürel, akademik araştırmalara kaynaklık etmesi kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakça

- Adamović, M. (1994). *Kelile ü Dimne Türkische Handschrift T. 189 der Forschungsbibliothek Gotha*, Hildesheim.
- Albayrak, N. (2002). Kul Mesud. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 26, s. 352-353). Ankara: TDV Yayınları.
- Çimen, F. (2015a). Çağatayca Kelile ve Dimne Tercümeleri. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* = *The Journal of Turkish Cultural Studies*, 33, 237-260.
- Çimen, F. (2015b). Çağatayca Bir Hayvan Adı Üzerine Etimolojik Bir Deneme. İstanbul: *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6, 73-80.

- Çimen, F. (2022). *Molla Muhammed Timur Âsâru'l-İmâmiyye Çağatayca Kelile ve Dimne Tercümesi İnceleme, Metin, Dizin-Sözlük*. İstanbul: DBY Yayınları.
- Roux, J-P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar* (çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Tezcan, S. (1995). Mesûd ve XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatına Dair Yeni Bilgiler. *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 5, İstanbul: Simurg Yayınları, 65-84.
- Tezcan, S. (1996). Manzum Kelile ve Dimne Üzerine Notlar. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 6, 81-121.
- Tezcan, S. (1999). Kelile ve Dimne. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 9, 5-15.
- Toska, Z. (1989). *Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi* (2 cilt). Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Toska, Z. (1991). Kelile ve Dimne'nin Türkçe Çevirileri. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 15, 355-380.